

Decebal. Traian. Luptele lor.*)

Au trecut optzeci de ani dela nașterea lui Hristos. Dacii, desfăcuți de Geți, își au țara lor toată dincoace de Dunăre,—dincolo, până 'n mare, e Moesia Romană. In fruntea lor stă acum Decebal, om harnic și cu vederi largi, ostaș ager și neînfricoșat în războaie, stăpîn hotărît, înzestrat cu toate însușirile unui minunat cîrmuitor. In tronul împărăției Romane stă molicul Domițian, ostaș fricos și om neînsemnat.

Decebal își întocmește țara, aduce de pretutindeni meșteri iscusiți, alege pe oamenii cei mai pricepuți și-i pune la treabă, întărește orașele, armează pe toți supușii lui în stare de a se lupta, leagă prietenie cu neamurile nestăpînite încă de Romani, și în această obștească înviorare, în această măreață însuflețire, un popor nou pare că se ridică la poalele și 'n lăuntrul Carpaților. Iar în anul 86, mai ușurîndu-se din griji, regele munților se răpede cu arcașii lui în Moesia vrăjmașă, împrăștie oastea împărătească, ucide pe Sabinus apărătorul acestor ținuturi, pustiște țara și pune stăpînire pe cetățile ei. Atunci se hotărăște însuși Domițian să vie împotriva Dacilor. El pleacă din Roma cu oaste multă și cu planuri mari de biruință, dar în pragul Moesiei se răzgîndește și trimete să se măsoare cu fiorosul Decebal, pe Cornelius Fuscus, un general bătrîn, încercat în războaie.

Trec Dunărea și 'naintează 'ncoace falnicele steaguri Romane, zorite de dorul izbinzii. Dar iată că de sub poalele unei păduri o năprasnică vijelie de săgeți s'abate asupra lor. Viteazul Fuscus e ucis, și oastea lui sfărîmată. Cîmpiile Moesiei sînt din nou pustiite.—Silit să 'nchee pace, Domițian se leagă a da lui

*) Din „Trecutul nostru“, carte ce va apărea în curînd.

Decebal meşteri şi oameni învăţaţi, ca să-i întăriască ţara şi să-i lumineze neamul; afară de asta, se mai leagă a-i plăti ş'un tribut în bani, pe fiecare an. Iar pentru a-şi ascunde umilinţa, fudulul împărat trimete veste la Roma c'a biruit pe Daci, pune să i se ridice statui şi arcuri de triumf şi îmbătat de vinul ospeţilor şi de laudele linguşitorilor, îşi adoarme astfel mustrarea şi ruşinea în cea mai deşartă slavă ce s'a pomenit vr'odată în istorie.

Ci tu veghează, rege cutezător şi paznic ne'nfricoşat al Carpaţilor, veghează şi te pregăteşte pentru lupta cea mare, că de-aci 'nainte ai a da piept cu adevăratul tău protivnic!

Se 'ncee un veac dela naşterea Mintuitorului. Impărat la Roma e Traian, om hotărît, cumpănit la minte—făptură mindră de ostaş şi fire aleasă de stăpîn în toată puterea cuvîntului, şi de părinte al poporului său. Cel dintăi gînd, grija lui neadormită, e să spele cît mai degrabă ruşinea tributului dac, şi să plece fruntea acelu rege trufaş, care stă încă neclintit în marginea împărăţiei romane. La izbîndirea acestui gînd păşeşte cu multă luare aminte. Trimete înainte lucrători să abată stîncile şi să tae un drum prin strîmtoarea cea lungă şi prăpăstioasă a cheilor Dunării, din sus de Porţile de Fier, pe unde-aveau să fie trase şăicile cu provizii din Moesia; iar el cu oastea porneşte în primăvara anului 101; la Viminacium, unde vine azi satul Costolaţi din Serbia, aşterne-un pod de vase peste Dunăre şi, în fruntea legionarilor, păşeşte el întăi, pe pămîntul Daciei. Aşezările din cîmp sînt toate părăsite. Ţara pare pustie. Dacii sînt strînşi în munţi, în locuri apărate, de unde trimet iscoade să pîndiască mişcările Romanilor.

Traian cercetează bine locurile, ştie că intră 'ntr'o ţară pri-mejdioasă şi înaintează încet, cu pază mare, lăsînd întăriri în urmă, pentru ca nu cumva la o retragere silită, să rămie descoperit. Inainte de a intra în munţi, îl întîmpină o solie din partea Burilor, un popor supus Dacilor: pe un burete mare scriau împăratului în latineşte, că nu-i cuminte să strice pacea şi să le calce ţara, şi-l sfătuesc mai bine să se întoarcă. Po-văţa o fi vrut ea să fie îndrăzneată, dar solul cînd a văzut chipul măreţ a lui Traian a înlemnit de spaimă ş-a căzut de pe cal.

Incep zările să se 'nchidă. Păduri nesfirşite se 'nalţă 'ntre pămînt şi cer şi par c'ameninţă cu tăcerea şi cu 'ntunericul lor.

Şir după şir se 'nfundă sclipitoarele coifuri în umbra văilor

întortochiate și înguste. Cercetașii furnică în toate părțile, și străji sînt puse pe 'nălțimi, ca nu cumva, prin locurile acestea viclene, oastea să fie lovită pe neașteptate.

De-odată un strigăt de trimbiță vestește de sus gătirea de luptă....

Un freamăt de arme—și rîndurile să strîng apropiindu-și scuturile și 'nvăbindu-se ca 'ntr'o platoșă uriașă: nu mai sînt oameni—e un zid de fier care 'naintează. Pe Timiș în sus, în metrezeele lor dela Tapae, Dacii stau la pîndă cu arcurile 'ntinse. Pe-ăici e drumul cel mai scurt spre inima țării, spre mindra Sarnisegetuza, cuibul lui Decebal. Aici valea se lărgeste puțin; în creapta Timișului, sub strașina unui munte se 'nalță, ca o prisă, minunata așezare pe care și-au ales-o Dacii pentru întăririle lor. Din jos, în marginea pădurii, încep deodată cren-giile să se miște, ca 'nflorate de-o suflare de vînt, și cele dintăi coțuri ies în luminiș.

Un șuer de vijelie ș-o răpăială de grindină cutremură valea, —o pinză mișcătoare de săgeți zbirnie de-asupra pămîntului între cde două puteri. Dar pinza se scurtează. Zidul de scuturi ce filgeră de izbirea săgeților, se'mpinge tot mai aproape, tot mai îngrozitor în clocotul Dacilor. Se prăbușesc mulți din oastea Romană, dar șiruri proaspete izvorăsc mereu din pădure, s'ar crede că toți copacii se prefac în ostași, și vin din ce în ce mai mulți, din ce în ce mai îndirjiți,—eată-i aproape, nu-i mai desparte decît o lungime de sulită. Dacii aruncă arcurile și se apără cu lăncile; întăririle trosnesc din toate părțile și prin spărturile lor se 'ndeasă năvala morții, brațele se 'nceștează într'o luptă oarbă, desnădăjduită. Și peste această urgie îngrozitoare, deasupra acestui învălmășag de strigăte și de răbufneli, cerul se 'ntunecă de-odată, ș'o ploaie năprasnică vine să spele valea de sînge. Dacii —cîți au mai rămas cu zile—o rup de fugă, încredințați că și zeei s'au ridicat în potriva lor. Se povestește că în lupta asta Traian văzînd că nu mai au ostașii lui cu ce să-și lege rănile, își rupse cămașa de pe el și-o împărți răniților.

Dela Tapae, legionarii se ridică pe Timiș în sus păn' la gura Bistrei și pe valea ei, tăiată între două șiruri de munți, se 'ndreaptă înspre cetatea lui Decebal. O solie din oameni de rînd, capete descoperite îi întimpină cu rugă de pace. Traian îi trimete 'ndărăt să spună regelui lor că nu primește pacea decît cu supunerea țării. Și'n mersul lui pe Bistra, dă foc unei cetăți părăsite, cruță un sat în care erau numai bătrîni, femei și copii, împrăștie o

ceată de călăreți ce vor să-i ație calea, apoi—văzînd că se lasă vreme de iarnă și-i tot mai greu de înaintat, pune lagăr întărit la jumătatea văii și, pe tot drumul cuprins pîn' aici, rînduiește oaste de pază, iar el cu fruntașii se 'ntoarce să ierneze 'ntr'un oraș din Panonia, Ungaria de azi.

Iarna trece în liniște. Cum se desprimăvărează, împăratul e în lagăr. De aci 'ncolo încep greutatele cele mari. Valea se strîmtează, drumul e astupat de bolovani și de copaci răstumați, cete de arcași izvorăsc din toate părțile, stinci se rostoglesc din înălțimi peste călăreți. Cu o muncă și o putere de urași, legionarii desfundă calea, întruntă moartea sub toate chipurile ei și trec înainte spulberînd orice împotrivire, îngrozind pe vrăjmaș mai mult decît cu armele cu pasul lor hotărit și cu înfățișarea lor măreță. După o luptă crîncenă, cuceresc o cetate în care găsesc pe sora regelui și citeva steaguri romane, amintiri umilitoare din ziele lui Domițian. De astă dată vine-un sol, ales dintre fruntași, îngenunchiază, întinde mâinile, țerșește pacea, dar nu cu'nchinarea țării. Traian face un semn, și oastea pășește înainte. Încă în urcuș greu, peste dărîmături de stinci și printr'o întetită înproșcare de săgeți, și eată că, în sfîrșit, nebriuiții legionari risufă 'n larg, pe înălțimea unui tîpșan descoperit, în fața minunatei cetăți a lui Decebal. Dacii se năpustesc din cuibul lor și mai încearcă o luptă îndrîjită, dar sînt zdrobiți și de astă dată. Atunci porțile cetății se deschid și Regele apare. El vine 'ncet, abătut și 'ntunecat de durerea umilinții; cu ochii în pămînt, se pleacă 'naintea biruitorului, ș'așteaptă. În urma lui, în genuchi și cu minile 'ntinse, în mută rugăciune ca'n fața lui Dumnezeu, stau căpeteniile și norodul cetății. Văzînd împăratul atîta supunere, se'nduplecă și inchee pace. Decebal se leagă: «A înapoia toate armele, mașinile, meșterii și fugarii prinși dela Romani, a-și dărîma toate întăririle, a părăsi ținuturile cotropite dela vecini și a cunoaște de prieteni și de dușmani pe prietenii și pe dușmanii poporului Roman».

Traian puînd temeiul pe cuvîntul regelui, lasă numai o mică pază în cetăți, și se'ntoarce cu oastea la Roma, unde poporul îl sărbătorește și-i dă numele de «Dacicus».

Curînd însă după asta, sosește veste că Decebal, rupînd toate legăturile păcii, cu mai îndrîjită pornire se pregătește de luptă, adună arme, întărește cetățile și răscoală neamurile vecine 'npotriva Romanilor.

Din nou Traian e în fruntea legionarilor. El pune din vre-

me pe Apolodor din Damasc să dureze un pod de piatră peste Dunăre, în dreptul oraşului dac Drubetis, unde-i azi Turnu-Severin, şi în primăvara anului 105, calea fiind deschisă şi apărată din toate părţile, înaintează cu oastea spre capitala Daciei, hotărît de astă dată de a răzbate la ea prin trecătoarea dela Turnu-Roş. Dacii, crezînd că vor fi loviţi tot prin valea Timişului şi-a Bistrei, astupaseră drumul pe-acolo, aşezînd pază mare şi curse viclene prin ascunzătorile munţilor. Romanii păşesc încet; pela jumătatea verii sînt în valea Oltului; în mersul lor dau de un lan de grîu şi îl seceră; puţin mai în sus găsesc un oraş întărit, ridică berbecii şi bat în ziduri până ce-l supun. Dacii se'mprăştie prin văgăunile munţilor. Acum deschide ochii Decebal şi vede cumpăna 'n care-a întrat, primejdia 'ngrozitoare care se apropie şi pe care singur a ridicat-o asupra ţării lui. El încearcă în vremea asta toate mijloacele de scăpare, iertate şi neiertate. Plăteşte oameni fărădelege să ucidă pe Traian. Aceştia sînt prinşi.

Atrage prin viclesug pe Longinus, fruntaş de oaste şi sfetnic al împăratului şi, văzînd că nu poate afla nimic dela el, trimete vorbă că-l va omori în cele mai groaznice chinuri, dacă Romanii nu-i vor părăsi ţara. Longinus se otrăveşte, după ce scrie lui Traian să meargă înainte fără nici o îndurare.

Ş'a mers Impăratul. Ca o putere dumnezească a păşit înainte, înlăturînd toate piedicile, rupînd toate stăvilarele ce i se puneau în cale. Şi eată-l pentru a doua oară în faţa Sarmisegetuzei. — Multe triburi dace, încă dela început, văzînd că nu mai e nici o scăpare, se plecaseră de bună voe steagurilor romane. Dar floarea oştirii, tăria neamului stă aci, în cetate şi aşteaptă cu nerăbdare ceasul de luptă, ceasul de jertfă măreaţă, pentru cinstea ţării dacă nu se mai poate pentru mintuirea ei.

Incep Romanii să se pregătiască. Din turnul palatului, Decebal cată cu nelinişte jos, în larga deschizătură de plaiu, unde mulţimea de coifuri, ce mişună scinteind în bătaia soarelui, înfăţişează o privelişte de pe alte tărîmuri, şi'n clocotirea aceea de aur, legionarii par mai mari, mai mulţi, mai răpezi în mişcări, — o lume de uriaşi înveşmîntaţi în flăcări.

Cea din urmă solie frimeasă pentru încercare de pace, aduce răspuns aspru, scurt, hotărît: «Supunere, sau moarte». O clipă stă regele pe gînduri, în tăcerea îngrijată a sfetnicilor; apoi, ridicînd fruntea, rosteşte cu mîndrie: «Să murim!» — Arcasiile de pe metereze vestesc Romanilor, c'un rînd de săgeţi cuvîntul Regelui. Un freamăt surd se ridică din vale. În şfîruri lungi, oastea se mişcă spre cetate. Berbecii — namile spăimîntă-

toare, își întind spre ziduri capetele lor de fier. Urcînd din greu, scuturile despică pîrte prin desimea săgeților. De-odată pornesc toate catapultele cetății să'mproaște cu pietre, la început mai mici, apoi din ce în ce mai mari; aprigii năvălitori se opintesc să răzbată 'nainte, cînd eată că o groaznică prăbușire de bolovani și de stînci purcede de pe ziduri; vuește valea și se cutremură toată ca de-o năprasnică dărîmare de munți—învălmășite rîndurile romane se dau îndărăt. O fulgerare de speranță luncă pe fața lui Decebal. Inimile Dacilor se'nviorează și strigăte de bucurie zbcnesc din toate părțile.

Dar prinde-a bubui pădurea de lovirile topoarelor, copacii abătuți sînt tiriți pe tăpșan, grinzi mari se'nchee una de alta,—o cetate nouă crește ca din pămînt în fața Samisagetuzei. Și iată că, din părății acestei cetăți vrăjite, întărituri mișcătoare se despart, încep să umble, purtate de-o putere nevăzută își împing la deal colțurile lor ascuțite, infruntind săgețile și pietrele răpezite de pe metereze. Dacii simt că îndărătul acestor minunate întărituri e oastea romană care înaintează, și cea din urmă speranță se duce cu cele din urmă săgeți. Porțile și zidurile prind să se clatine de izbiturile berbecilor : sună ora pieirii. Vitejii apărători sînt biruiti, dar nu supuși. Zoriți, de pretutîndeni dau foc cetății, scumpei lor cetăți pierdute; ș'acum substeagurile ei de flăcări—în luptă pentru biruința morții—parte se asvîrl, cu piepturile desfăcute, în salțile năvălitorilor, alții aleargă în mijlocul pieții, unde în jurul unui vas mare, plin cu otravă, duhul lui Zamolxis îi chiamă și-i adapă cu băutura vieții celei de veci. Decebal, c'o frîntură de oaste, părăsise cetatea și se 'ntărise mai în lăuntru munților, pe-o înălțime apărută de stînci, dar cînd văzu că și aci e descoperit și impresurat de legionarii lui Traian, își sprijini spada cu mînerul în pămînt ș, desfăcîndu-și haina în dreptul inimei, mai privi odată spre cuibul lui în flăcări și se lăsă cu toată greutatea trupului în fierul ascuțit.

Moartea regelui închee istoria neamului dac. Fruntașii, cari mai rămîn în viață, își răscumpără zilele cu bogățiile cetății. Capul lui Decebal e adus înaintea lui Traian. Lung îl privește împăratul, și mult stă pe gînduri, ca și cum ar căta să pătrundă tot înțelesul, adînc și mișcător, din ochii aceștia liniștiți, ce par a-și fi întors luminile spre o altă viață. Și zice 'nduioșat : „A fost un om !“